

Els descobridors duïen barretina

Després de defensar que els descobridors d'Amèrica van partir de Pals i que la tripulació era eminentment catalana, Jordi Bilbeny inicia una nova via d'investigació per corroborar les seues tesis: els descobridors anaven vestits amb barretina i saragüells.

Una nova via d'investigació que ens permet adonar-nos que els mariners que anaren amb En Colom, en el primer viatge a Amèrica, eren catalans, és la de la indumentària.

Per altres recerques sabem que van sortir de Pals, que travessaren l'Estret de Gibraltar o que hi ha més de cent documents dels Yànez a Catalunya. També som conscients que es prengué possessió del Nou Món amb la bandera de la Creu de Sant Jordi, que el tresorer de la corona d'Aragó intervingué en el pagament de l'empresa i que les capitulacions les signà el secretari d'aquesta mateixa corona i es guardaren a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. També sabem que "Colom" és un cognom català i que ell, com a persona, a més d'haver servit el Rei Renat d'Anjou, quan fou rei dels catalans, i servir Ferran II com a capità, escriví en català.

Pels gravats que acompanyen la *Lletra* que En Colom adreçà a En Sanxis i En Santàngel, el 1493, sabem també que les naus duïen la bandera catalana: la mateixa bandera que, uns anys més tard –al 1559–, pintarà, entre molts d'altres, En Théodor de Bry a les tres naus que arribaren al Nou Món.

Conseqüentment, si tots aquests indicis em portaren a creure en la catalanitat indiscutible de la gesta marinera més gran de tots els temps, a la vegada, els mariners que hi participaren, a més de ser catalans, haurien d'haver anat guarnits com a tals. Pel que fa als noms d'aquells homes, ja he mostrat en un article publicat en el nú-

mero 633 d'aquest setmanari, titulat "Els noms esborrats dels descobridors d'Amèrica", que els censors de la Corona eliminaren les llistes i els rols de mariners, amb altra documentació de pagaments, i confegiren uns nous papers, totalment adulterats i amb noms que no tingueren res a veure amb la gesta primigènica. I quant a la indumentària, cal dir que era inequívocament catalana. Això és de fàcil

**Joan Amades
conclou que "els
mariners que
havien anat a la
conquesta del
nou continent
portaven
barretina."**

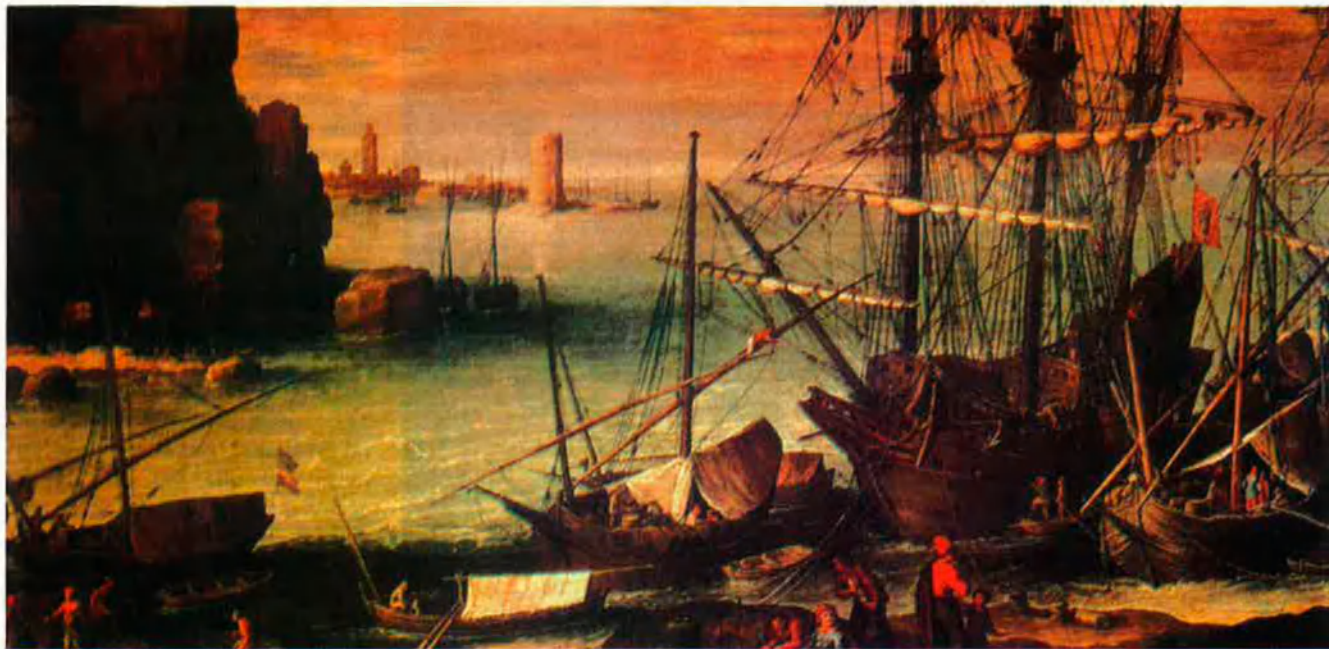
comprovació si ens fixem en una peça tan senzilla com el barret que duïen aquells homes.

Per començar, el cosmògraf i mestre i amo de la nau Santa Maria, En Joan de la Cossa, és pintat amb barretina al retrat que se'n conserva al Museu Naval de Madrid. Aquest mariner està molt ben documentat a Catalunya, car fou una de les figures militars principals de la Generalitat durant la revolta que aquesta mantingué contra En Joan II. Com que, segons la historiografia tradicional, era de

Santander –encara que no hi hagi cap document que ho asseveri–, és impossible que allà agafés l'hàbit de cofar-se amb barretina. I molt menys el pogué agafar a Andalusia, si és que s'hi haguessin dut a terme els preparatius de l'armada. Ara bé, com que visqué més de trenta anys a Catalunya, és aquí on arribarà a identificar-se amb la nostra marina i amb la nostra cartografia. Sobretot perquè, tal com diuen Rey Pastor i García Camarero a *La Cartografia Mallorquina*, l'escola cartogràfica de Sevilla "fou iniciada per En Juan de la Cosa" i va ser la "successora remota de la gloriosa cartografia mallorquina". Amb la qual cosa queda palès que la "influència mallorquina" només li podia haver pervingut de la llarga estada a Catalunya.

En Joan Amades, en una "carta de l'àrea geogràfica de la barretina als pobles romànics", del seu llibre *La Barretina*, no constata ni Andalusia, ni Extremadura, ni Castella, ni cap indret del Mar Cantàbric, com a zones d'ús d'aquesta gorra. Per l'Amades, "la barretina havia estat un cofat característic sobretot de la gent de mar i, amb menys extensió, de la soldadesca. L'ús de la barretina entre la marineria mediterrània es pot dir que havia estat general". I rebla sense el més mínim dubte que "els mariners catalans que havien anat amb En Colom a la conquesta del nou continent, portaven barretina".

L'Amades tenia un coneixement profundíssim de les llegendes i tradicions barcelonines. Així, mentre els nostres historiadors que prete-

nien passar per rigorosos copiaven lletra a lletra els llibres apanyats per la censura espanyola, l'Amades recollia de viva veu el que es mantenia encara fidel a la història. A l'Amades també devem la tradició que explicava que fou un tal Galvany el primer mariner de l'expedició colombina que posà els peus al Nou Món, que s'assembla molt al "Govalán". L'Amades, així mateix, referint-se a la Plaça del Rei, fa esment d'una altra "tradició marinera catalana que diu que la majoria dels qui tripulaven les naus que van descobrir Amèrica van ser reclutats d'entre la nostra gent de mar en aquesta plaça".

Per si això no fos prou, una altra il·lustració d'En De Bry, al llibre

Americae, ens mostra que els primers mariners que arribaren amb En Colom a les noves terres americanes, duïen barretina. Al gravat s'hi observa, amb una gran nitidesa, cinc mariners cofats amb barretina, eixugant-se la roba a l'entorn d'una foguera encesa a la vora del mar. Ben a prop, En Colom resa agenollat dalt d'una nau mentre un mariner enfilat a l'arbre mestre i un altre a la proa van també cofats amb sengles barretines.

També he aconseguit evidències de barretines en *El Primer Viatge a l'entorn del Món*, d'un altre català, encara no identificat, que es coneix com a "Antonio Pigafetta". Com era d'esperar, l'original ha desaparegut i tan sols se'n conserven les

còpies ja retocades pels censors. Però tot i així, hom pot llegir, nítidament, en diversos passatges, que els mariners duïen "barretines". En una ocasió, el 28 de març de 1521, l'autor ens diu que la tripulació veié una barca amb gent: "Un esclau del capità general que era de Sumatra (anomenada anteriorment Traprobana), els va parlar i immediatament els entengueren. S'arribaren al nostre buc, però de cap manera hi van voler pujar, mostrant-se recelosos. Notant el capità aquesta desconfiança, els va llençar una barretina vermella i altres coses". Tanmateix, les altres còpies del llibre del pseudo-Pigafetta, ja eliminen la paraula catalana "barretina" i la supleixen per

A la pàgina anterior, retrat d'En Joan de la Cossa amb barretina que es conserva al Museu Naval de Madrid. Aquest mariner està molt ben documentat a Catalunya. Dalt, tots els expedicionaris que s'embarcaven cap Amèrica a principis del segle XVI duïen barretina.

Ara
pots veure
el Romànic en
versió original

Ara
LLEIDA
Un museu obert

Informa't al telèfon: 902 10 11 10

Rep la informació a casa i participa al sorteig d'articles de parament, omplint aquest cupó:

Nome: _____

Domicili: _____

Ciutat: _____ D.P.: _____

Enviar a: ✉
PATRONAT DE TURISME DE LA DIPUTACIÓ DE LLEIDA
Rambla Ferran, 18 3er. - 25007 Lleida
www.lleidatur.es

A la foto de dalt, a la dreta, podem observar uns mariners eixugant la roba, després d'arribar al nou món. A l'esquerra, uns altres membres de l'expedició oren. Tots van cofats amb barretina. A sota, retrat de Juan Sebastián Elcano pintat per Zuloaga, també amb barretina.

“un gorro rojo” o només “gorro”. Que hi havia més d'un mariner amb barretina ho sabem perquè més endavant, quan arriben a l'illa de Tidor, a les Moluques, el 8 de novembre de l'any predit, reben el rei a bord de la caravel·la i donen “al seu fill, un drap indi d'or i seda, un mirall gran, una *barretina* i dos ganivets. A d'altres nou dels seus principals, un tros de seda a cadascú, *barretines* i dos ganivets. I a molts d'altres, a qui *barretines* i a qui ganivets”.

El fet que el mot “barretina” hagi estat suplert o traduït per l'expressió “gorro rojo”, “gorro carmesí”, juntament amb el fet que la barretina era, en moltes ocasions, de llana, ens permet adonar-nos sovint

que darrere d'aquestes expressions, s'hi amaga una “barretina”.

Això és de fàcil observança a la *Primera Relació* que En Ferran Cortès envià a l'emperador Carles. Talment com En Pigafetta, en arribar amb les naus a Sant Joan, el conqueridor mexicà emprà barretines com a senyal d'amistat amb els cabdills indígenes. Diu la *Relació* que, perquè els indis “vinguessin segurs [En Cortès] els va donar per als cacics dues camises, cintes d'or, gipons, un de ras i un altre de vellut, i sengles *gorres de grana* i sengles parells de saravells.”

La descripció d'En Cortès és interessantíssima, donat que a més a més de les barretines, ens aclareix que els mariners duïen “zaravelles”. Aquesta paraula, que no existeix en espanyol, és la traducció literal dels saravells o saragüells, que són uns pantalons amples que duïen molts catalans de les comarques de l'Ebre i del País Valencià. Curiosament, En De Bry pinta els mariners vestits amb saravells. Amb la qual cosa, la vestimenta dels primers descobridors es fa encara més diàfanament catalana.

El mateix s'esdevé en el relat d'En Bernal Díaz del Castillo, *Historia Verdadera de la Conquista de Nueva Espana*, per això com en un moment de la crònica se'ns narra que En Cortès, per fer contents certs cacics, va fer portar “una gor-

ra carmesí, amb una medalla d'or”. El que ens acaba d'aclarir que aquesta gorra és una barretina és el fet rellevantíssim que a la medalla d'or que l'acompanya hi ha “figurat un sant Jordi, que anava a cavall amb una llança i semblava que matava un dragó”, símbol clar de la seva procedència. Tenint això present, Hugh Thomas ha comentat aquest paràgraf al seu llibre *La Conquista de México*, tot dient que la medalla “podia donar a entendre que era de València o Catalunya”.

Les descripcions d'En Cortès i d'En Bernal Díaz vénen corroborades pel que veieren alguns agents que En Moctezuma va enviar a la costa perquè l'informessin del que hi passava. Quan els informadors tornaren davant d'En Moctezuma, segons narra En Fernando Alvarado Tezozomoc a la seva *Crónica Mexicana*, un d'ells li digué: “Senyor i rei nostre: és veritat que han vingut no sé quines gents, i que han arribat a la vora de la gran mar (...) Entraren en una canoa petita i arribaren fins a les dues torres molt grans i hi pujaven a dins, i les gents serien com unes quinze persones, amb una mena de sacs vermells, uns altres de blaus, uns altres de marrons i de verds, i una color greixosa com el nostre *yxtilmatle* [una capa feta de fibra d'atzavara], tan lleig; d'altres de morats, i al cap portaven posats uns *draps vermells*, i eren *bonets de grana*”.

Vistes així les coses, ara sabem que el mariners que anaren amb En Colom en el primer viatge també duïen barretina. Si ens cenyim al que escriví el descobridor al seu *Diari de Bord*, trobem anotat al dia 11 d'octubre, però que es correspon al matí de l'endemà, just quan la tripulació davallà a terra i prengué possessió del Nou Món: “Jo, perquè ens tinguessin molta amistat, perquè vaig saber que era gent que millor es lliuraria i convertiria a la Nostra Santa Fe amb Amor que no per força, els vaig donar a alguns d'ells uns *bonets vermells*”. I el mateix s'esdevé el dia 15, quan un indi que venia amb canoa de l'Illa de Sant Salvador fou agafat pels mariners i pujat a bord de la nau. En Colom escriu: “I jo que era

a la popa de la nau, que ho vaig veure tot, vaig enviar-lo a cercar i li vaig donar un *bonet vermell*".

Sembla que les gorres vermelles incomodaven els copistes, atès que al llibre d'En Ferran Colom, quan aquest descriu el sobredit passatge del dia 15, el text ja no diu que el descobridor va donar a l'indígena "un bonet vermell", sinó tan sols explícita que li donà "algunes co-setes". En canvi, la traducció italiana del paràgraf del dia 11 especifica que En Colom els regalà uns "capelletti rossi". Ara bé: com que la traducció italiana del mot català *barret és cappello*, és obvi que els *cappelletti* del text colombí són la traducció literal d'unes *barretines*.

D'altra banda, per un quadre d'En Juan Sebastian Elcano, pintat per En Zuloaga, es fa evident que aquest mariner anava cofat amb una barretina musca, d'una faisó idèntica a la que duia Mossèn Cinto en alguns dels seus retrats. Sembla que En Zuloaga, per pintar aquell gran marí, se serví d'algun dibuix anterior o d'alguna pintura, avui desapareguts, en què la barretina hi era ben visible, perquè, altrament no s'entén com el pintor definiria l'Elcano com a basc, amb Getaria al fons, i amb una gorra totalment catalana. Que les bascos no han conegut mai la barretina com a gorra pròpia ja ho ha assenyalat l'Amades al llibre sobredit i també En Ramon Violant i Simorra. Aquest darrer, en el seu magnífic volum *El Pirineo Español*, assegura que la barretina "era popular a tot Catalunya, inclosos Andor-

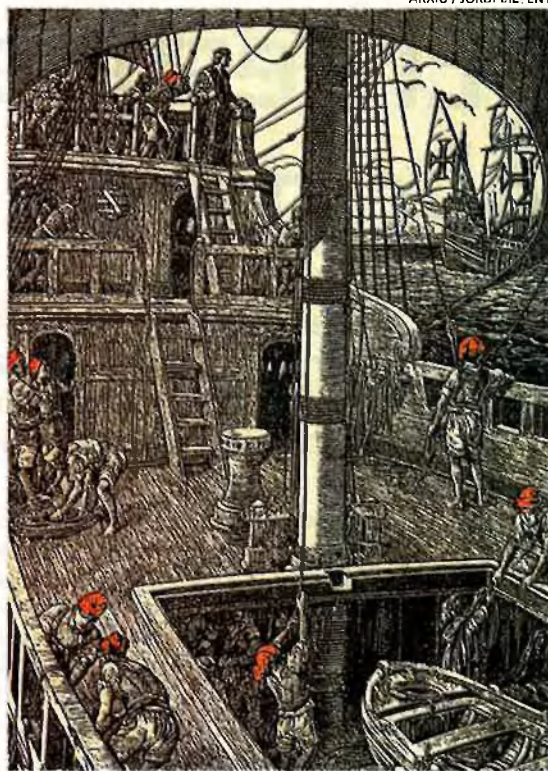
ra i Aran", però en cap moment no esmenta, tampoc, el País Basc.

Amb tot, sí que sabem que darre-re aquest mariner s'hi amaga un "Joan Çacirera del Canós"; que hom pot llegir "Juan Sebastián del Canos" a la seva signatura adulterada; que al Mapamundi d'En Sebastià Cabot, de 1545, hi ha una illa anomenada de "JuanC[a]nos"

**En Ferran Cortés
parla de 'zaraveles',
traducció de
saragüells,
pantalons típics
del País Valencià
i les comarques
de l'Ebre.**

i que, fins i tot, un Joan Çaciera és senyor de Montcortès, Clariana, el Canós i la Goda —a la Segarra—, a mitjan segle XVI, fóra natural que aquest mariner portés barretina.

Finalment, per En Casaus sabem que el 2 d'agost de 1498, un cacic de l'illa de la Trinitat va bescanviar la seva diadema d'or per la "gorra de carmesí" que En Colom duia posada. En aquest sentit, també En Casaus, narra que el 14 de febrer de 1493, durant el tornaviatge, "l'almirall va manar portar tants cigrons com persones hi havia a la nau, i en va marcar un amb un ga-

nivet, fent-hi una creu, i els va posar en un bonet ben remenats" perquè qui l'escollís fos el qui hagués d'anar obligadament en romiatge, si es donava el cas que la tripulació se salvava d'una tempesta que l'havia sorprès. La Varela torna a insistir que es tracta "d'una d'aquestes gorres" de llana vermella, idèntica a la que En Colom va bescanviar el 2 d'agost de 1498 a l'illa de la Trinitat. Amb la qual cosa sabem que En Colom, en diverses ocasions, també dugué barretina.

Gravat anònim de començaments del segle XX. En aquest dibuix, que representa la nau Santa Maria, tots els mariners duen barretina.

Jordi Bilbeny

Ara
llacs,
muntanyes i valls
es vesteixen de gala

Ara
LLEIDA
Natura viva

Informa't al telèfon: 902 10 11 10

Rep la informació a casa i participa al sorteig d'articles de parament, omplint aquest cupó:

Nom: _____

Domicili: _____

Ciutat: _____ D.P.: _____

Enviar a:

PATRONAT DE TURISME DE LA DIPUTACIÓ DE LLEIDA
Rambla Ferran, 18 3er. - 25007 Lleida
www.lleidatur.es